

El kell érünk nekünk, a mozgalom aktivitistáinak — tehát nem kívülről várva a megoldást —, hogy a honismereti mozgalom bevonuljon a kisközösségek, a településszintű közösségek építési programjába. A honismeret váljon a helyi társadalom építésének stratégiai elemévé.

A honismereti akadémia szabad fóruma

Az akadémia minden előadására, hozzászólására, a föltett kérdésekre és a kapott feleletekre a szellemi demokratizmus, a gondolatok felelős, korlátozás nélküli kifejtése, szabad áramlása volt jellemző. Formálisan ugyan csak az utolsó napon, a szekciók munkájáról szóló beszámoló elhangzása után került sor a program szerinti „szabad fórum”-ra, valójában azonban megvolt rá a mód, hogy a „honismereti szekértábor” tagjai mindennap, valamenntyi témában kifejthessék véleményüket, esetenként pedig arra is, hogy az előadók válaszolhassanak a fölmerült kérdésekre. Ezeknek a szabad fórumoknak a gondolataiból, javaslataiból kíséreltem meg kiemelni és rendszerezni azokat, amelyek a honismereti mozgalom munkája szempontjából érdeklődésre, továbbgondolásra tarthatnak számot.

1. A honismereti akadémiák újra és újra visszatérő témája a *nemzet és a nemzetudat fogalmának tisztázása*, nem utolsósorban a sokat emlegetett „ideológiai tatárdulás” okozta károk miatt, a nemzeti identitástudat helyreállítása érdekében. Ehhez szolgált adalékkal Pozsgay Imre a hozzá intézett kérdésekre adott válaszok során. Elmondta, hogy a marxizmus—leninizmus ideológiájától nem idegen a nemzeti érzés, csak a későbbi, sztalinista deformálódás során igyekeztek kirekeszteni a munkásmozgalomból a nemzeti szempontokat. Annak idején — mondotta Pozsgay Imre — „éppen Leninnek kellett a legkéservesebb küzdelmet vívnia azért, hogy elismertesse a nemzeti kérdés jelentőségét a munkásmozgalomban. Oroszországból soha nem lett volna a népek uniója, ha nem a nemzeti kérdés megoldásának pozíciójából indul ki. Rosa Luxemburg nemzeti elfogultsággal, már-már sovinizmussal vádolta Lenint, amiért olyan nagy jelentőséget tanúsít ennek a kérdésnek. De Marxról is ugyanezt lehet elmondani. Marx is, Lenin is nemzeti alapon fejtette ki az internacionalizmusát”. Hogy a munkásmozgalom klasszikusainak a nemzetről alkotott szemléletét milyen módon torzították el az idők során, arra vonatkozóan Pozsgay Imre fölidézte azt az elsőként Illyés Gyula által megfogalmazott jelenséget, miszerint a hazai pártlapok mottójaként szereplő, a Kommunisták Kialtványból vett jelszó az eredeti német szövegben így hangzott: „Minden ország proletárjai, egyesüljete!” Oroszra is így fordították. Csak a magyar fordítók „nagyolták el” a szöveget, amikor „világ proletárjai”-ra fordították. Marx tehát nem a nemzet átlépésével, hanem éppen a nemzetet keresztül akart eljutni a nemzetek közösségéhez. Csak a sztalinista adminisztráció torzította el a kérdést, aminek súlyos, demoralizáló következményeit mindnyájan ismerjük.

2. Ezzel a témával függ össze a honismereti akadémiákon rendszeresen megnyilvánuló aggodás: *kevés a fiatal a mozgalomban*. A leghatározottabban talán Juhász Antal, a szegedi Móra Ferenc Múzeum igazgatóhelyettese vetette fel a témát, föltéve a kérdést a honismereti mozgalom vezérkarának: mi lehet ennek az oka? „Nyilván sokan úgy gondolják — mondotta —, hogy még nem érkezett el a zászló átadásának ideje, jó erőben érzik magukat. De ha arra várunk, amíg kihull a zászló a mozgalom nagy öregjeinek kezéből, és nem kapcsolunk be idejében kellő számú fiatal a munkába, az a mozgalom válságához vezethet.” Ezen az akadémián újra elhangzott a követelés: tanítsanak történelmet a tanítóképző főiskolákon! Annak ellenére ugyanis, hogy a sárospataki honismereti akadémiát követően még az akkori művelődésügyi miniszter ígérte meg a kérdés megoldását, mind ez ideig nem született döntés. Volt ugyan olyan észrevétel is, hogy amíg ilyen hibás szemléletű a történelemtanításunk, addig tán jobb is, ha nem oktatják a tanítóképzőkben, de az akadémián részt vevők többsége erőteljesen hangsúlyozta a helyzet tarthatatlanságát, s kérte az államminiszter segítségét.

De nemcsak a tanítóképzőkből hiányzik történelemtanítás, hanem egyáltalában a honismeret — a néprajz, a helytörténet stb. — oktatása is a különböző rendű és rangú iskolákból.

Ám nem tölti be egyik legfontosabb szerepét — a nemzeti érzés erősítését — a jelenlegi történelemoktatás sem. „Egy sor olyan korosztály jutott már ki az iskolákból — hangsúlyozta Horváth István, az esztergomi Balassi Bálint Múzeum igazgatója —, akiknek Székesfehérvár hallatán nem István király neve, nem a magyar királyok koronázó- és temetkezéshelye jut eszébe, hanem legfőképpen a Videoton focicsapata. Hasonló a helyzet Esztergommal is: ha egyáltalában tudják, hogy merre fekszik az országban; az még talán észükbe jut, hogy ott a Duna partján egy nagy hegy tetején van valami templom. De hogy a templom mellett ott van a magyar állam bölcsője, az esztergomi királyi várpalota, arról nem sokat tudnak. Pedig régi történelmünkben több száz évre visszamenően minden magyar számára jelentett valamit Székesfehérvár és Esztergom. Azt, amit egy lengyelnek Krakkó, vagy egy orosznek Kijev, Novgorod.”

A történelem és a honismeret intézményes oktatása hiányában különös jelentőséget kapnak azok a helyi és egyéni kezdeményezések, amelyek a mozgalom tevékenysége nyomán születnek. Juhász Antal elmondta, hogy a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán a történelem szakon már fél éven át heti egy órában tanítják a néprajzot, ami „vajmi kevés, de több mint a semmi”. Vajon miért nem lehet ugyanezt bevezetni a földrajz, a magyar, az ének szakosoknak? — kérdezte, s javasolta: forduljunk ajánlással a Művelődési Minisztériumhoz, hogy a tanító- és a tanárképző főiskolákon tegyék kötelezővé a néprajz — vagy általában a honismeret — oktatását.

Ehhez a témához kapcsolódott Kovács József László, a zsámbéki Tanítóképző Főiskola tanára, aki elmondta, hogy náluk 1988 őszétől választható szakkollégiumi tárgy a honismeret, de ők ezen kívül *történelmet is szeretnének tanítani a főiskolán*. Ismertette a Zsámbékon folyó honismereti szakkörvezető-képzés eredményeit. Beszélt az eddig végzett 150 hallgatóról, s arról, hogy 1988-ban már óvónő-, tanító- és tanárképzősök vesznek részt a szakkörvezető-képző táborban, s az országnak szinte valamennyi tanítóképző főiskolájáról érkeznek fiatalok. Egyelőre még csak kirívó példák, de már vannak esetek, hogy a messzebbre tekintő iskolaigazgatók előnyben részesítik azokat a pedagógusokat, akiknek van B-kategóriás szakkörvezetői minősítésük.

Visszatérve Juhász Antal aggodalmára, eltűnődhetünk azon, hogy miért voltak itt, Tatán olyan kevesen a Zsámbékon eddig végzett, szakkörvezetői képesítéssel rendelkező fiatal pedagógusokból. Nagyon valószínű, hogy nem minden iskolaigazgató „részésíti őket előnyben”, sőt sok helyen még csak nem is támogatják a honismereti szakkörök szervezésére vonatkozó erőfeszítéseket. De még akiknek sikerült is beindítaniuk valamely vidéki iskolában egy-egy jól működő honismereti szakkört, mikor jut el annak a híre a megyeszékhelyre, az ott működő honismereti bizottsághoz, művelődési osztályhoz, akik aztán elküldhetnék a fiatal szakkörvezető pedagógust az akadémiaira? Ezért volt indokolt az az elhatározás, miszerint a zsámbéki tábort szervező Kovács házaspár felméri az eddig végzett szakkörvezetők tevékenységét, a Honismeret folyóirat közli a névsorukat, hogy a helyi honismereti bizottságok bevonhassák őket a munkába, s az Országos Honismereti Bizottság is figyelemmel kísérhesse a sorsukat.

Tanulságos vita alakult ki a fórumon a szakkörök szerepéről. Haraszti Mihály, a Komárom megyei honismereti bizottság titkára szekcióbeszámolójában úgy fogalmazott, hogy a beszűkült szakköri tevékenység ma már nem elégíti ki a mozgalom igényeit, s ki kell szélesíteni a honismereti munkát, hogy fel tudja vállalni az előttünk álló társadalmi feladatokat. Juhász Antal — nem vitatva a honismereti tevékenység kiszélesítésének időszerűségét —, hangsúlyozta a szakköri tevékenység fontosságát. „Egy szakkör — mondotta —, ha nem tesz mást, mint megismerteti a diákokkal a lakóhelyükre vonatkozóan eddig publikált ismeretanyagot, már akkor is missziót tölt be. Ugyanakkor elismerte, hogy a demokratizálódással a jelenleginél több tevékenységi forma integrálódhat a honismereti mozgalomba, anélkül azonban, hogy a szakköri munka elvesztené eddigi jelentőségét.

A szakkörökről szólt Bodolay Géza irodalomtörténész is. Mint már több alkalommal, most is elmondta, hogy a honismereti szakkörök tevékenysége jelentősen kibővíülhetne, ha főlevenítenék és alkalmaznák a több évszázadon keresztül eredményesen működő *önképzőköri munkát*. Ezáltal az ifjúság bevonására is több lehetőség nyílna, mert nagyobb súlyt kapna az öntevékenység. Mint Szikossy Ferenc, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum főigazgatója közölte, a fővárosi Petőfi Gimnázium honismereti szakköre már át is alakult önképzőkörre, csak a statisztikában szerepel szakkörként, mert egyelőre még nincs „rubrika” az önképzőkörök nyilvántartására.

Több pedagógus hangsúlyozta, hogy közoktatásunk fogyatékoságai ellenére megvan a lehetőségük arra, hogy lelkiismeretük szavára hallgatva megfelelő érzelmi töltéssel lássák el a fiatalokat. Így *Környei Attila*, a tatai gimnázium tanára elmondta, „nem igaz, hogy a mai gyermekek nem foghatók be értelmes dolgokra, ha megmagyarázzák nekik, ha érzelmileg azonosulnak, ha élményt jelent számukra és ha cselekvően részt vehetnek az akciókban”. Van tehát érzelmi töltés a fiataltságban, a főiskolások, egyetemisták pedig egyre nagyobb érdeklődéssel fordulnak a honismeretnek azon területei felé, amelyek a jelenell, társadalmunk gazdasági, politikai helyzetével foglalkoznak. Erről számolt be *Hegedűs Zoltán*, a Műszaki Egyetem tanára és javasolta, hogy a honismereti mozgalom intézményesen vegye föl a kapcsolatot az Országos Tudományos Diákköri Tanáccsal, valamint a szakkollégiumokkal és pályázati témák ajánlásával vonja be tagjaikat a honismereti mozgalomba.

3. Jelentős teret kapott a szabad fórumokon az *egyházak és a honismereti mozgalom kapcsolata*. Nem véletlenül, hiszen évtizedek óta először került a honismereti akadémia nyilvánossága elé ez a fontos kérdés. Pedig — amint *Schweiczner József*, az Országos Rabbiképző Intézet igazgatója megállapította — „ha egy nemzet történelmének szötteéséből bizonyos szálakat kitepünk, akkor könnyen szétmegy az egész. A különböző egyházak is ilyen szálakat jelentenek a nemzet történelmében”. *Fabinyi Tibor*, az Evangélikus Teológia Akadémiai Egyháztörténeti Tanszékének vezetője pedig egyenesen „történelmi jelentőségűnek” nevezte az egyháztörténészek és a honismereti mozgalom találkozását. „Aki ismeri az elmúlt évek művelődéspolitikáját — mondotta —, az átérzi ennek a nyitásnak a fontosságát, aminek itt most részesei lehetünk, és a magam részéről a legnagyobb örömmel, Isten iránti hálával, és az állami illetékesek bölcsessége iránti tisztelettel köszönöm, hogy létrejöhetett ez a dialógus.”

Bár *Simonffy Ferenc* bokodi lelkész hangsúlyozta, hogy a papok teljes embert igénylő lelki munkát végeznek, és csak a megmaradt erejükkel tudnak honismereti kutatásokat végezni, a hozzászólásokból az derült ki, hogy számos területen összekapcsolható az egyházi munka és a honismereti mozgalom. Ehhez azonban elsősorban az szükséges, hogy a mozgalom aktivistái tájékozódjanak azokról a forráshelyekről, amiket az egyházak őriznek és bocsáthatnak a honismereti kutatók rendelkezésére. *Rozsdy Pál*, az Új Ember szerkesztőségének tagja elmondta, hogy az 1984-ben megjelent Magyar katolikus almanach adatai szerint az országban 2257 plébánia van és minden plébánia mellett, hogy lelképásztori központ, a helytörténeti források őrzője is. Szinte minden plébánián található olyan, használatból már kivont, liturgikus tárgyak, amiknek jelentős lehet a néprajzi, történeti értéke. Továbbá minden plébánia rendelkezik könyvtárral, ahol muzeális értékű könyvek is előfordulnak. Felhívta a figyelmet a plébániák irattára, különösen az anyakönyvekre, amikből értékes szociológiai, nemzetiségtörténeti, család-történeti adatok olvashatók ki. A legfontosabbak pedig a historia domusok. A plébánosok kötelessége ugyanis — még ha nem is tartják be mindig —, hogy vezessék az egyház történetét, szinte naponta följegyezzék az eseményeket. *Rozsdy Pál* megemlítette, hogy például Battonya fölszabadulásának vitatott időpontját éppen a helyi plébánia historia domusában szereplő följegyzés alapján sikerült pontosítani.

Az evangélikus egyház részéről *Fabinyi Tibor* hívta fel a figyelmet az Evangélikus Országos Levéltárra, az evangélikus egyház könyvtárára, valamint a budapesti Deák téren lévő evangélikus múzeumra, illetve ezek helytörténeti jelentőségű anyagára. *Schweiczner* professzor a Zsidó Oklevéltár 19 kötetére, a Magyar Zsidó Hitközségek 12 kötetére, valamint a magyar izraeliták országos képviselőinek évkönyveire irányította a jelenlévők figyelmét. A helytörténeti kutatók tehát igen értékes forrásokat találhatnak az egyházak központi és helyi gyűjteményeiben. De az egyházi emberek maguk is bekapcsolódhatnak és számos esetben be is kapcsolódnak a honismereti munkába. *Juhász Antal* például beszámolt arról, hogy a Duna—Tisza közén folyó migrációs és településtörténeti kutatások során milyen jelentős segítséget kaptak a plébánosoktól és a lelkészekről. *Rozsdy Pál* pedig az ELTE keretében megalakult Egyháztörténeti Műhelyről beszélt, amely ökümenikus alapon működik, és egyik fő jelentősége, hogy fórumot teremt az egyházi keretek között dolgozó helytörténészek számára. Ugyanakkor szóba került az is, hogy a helyi politikai és társadalmi vezetésben még sok helyen fellelhető az a korlátozott szemlélet, amely a helytörténeti kutatásokból, különösen pedig a publikációkból ki akarja rekeszteni az egyháztörténeti, gyűllekeztörténeti vonatkozásokat. Talán nem ártana — vetette föl a bokodi lelkész —, ha az iskolák és a tanácsok vezetői kapnának a Hazafias Néprfront Országos Tanácsától vagy a Honismereti Bizottságtól egy körlevelet, amely a tatai akadémia szellemében eligazítaná a helyi szerveket az egyházaknak a társadalom történetében játszott szerepéről.

4. A honismereti akadémia másik nagy témaköre a *nemzeti emlékhelyekről* bontakozott ki. *Kövy Zsolt* pápai lelkész azt a jelenetet idézte a Bibliából, amikor Jézus megrója a zsidó főembereket, amiért hatalmas szobrokat állítanak a zsidó történelem jelentős alakjainak és nagy ünnepeket rendeznek az emlékükre, de *nem képviselik a szellemüket*. „Azt hiszem — mondotta —, az a fontos, hogy az emlékhelyek szelleme éljen a nemzetben, s nehogy azt higgyük, hogy ezt a szellemet egy-egy koszorúval megválthatjuk.” Ez az intelem jutott eszünkbe, amikor *Ráday Pál* evangélikus lelkész beszámolt Bartók Béla hazahozott hamvainak temetéséről, ahol többedmagával a honismereti akadémia képviselőjében vett részt Budapesten. Elmondta, hogy odautazásuk során felidéztek annak az emléket, amikor a 13 esztendőes Bartók Béla 1894. április első napján a fővárosban tartózkodott Kossuth Lajos hamvainak temetésén. „Ez az emlék — mondotta — mindenképpen meghatározó volt Bartók egész életére, elsősorban hazafiságának megerősödése, a nemzethez való kötődése szempontjából. Első nagy zeneművét is Kossuth Lajos emlékének szentelte. Mi is valami hasonlóval, fennköltséggel, a nemzeti érzés magas szintű megnyilvánulásával szerettünk volna találkozni. Ehelyett a temetés napján a magyar rádióban a temető vezetője arról nyilatkozott, hogy nekik milyen rossz üzlet ez a Bartók-temetés, és elhangzott az is, hogy nagy lesz a tömeg, lehetőleg ne menjenek ki az emberek. Ott aztán láthattuk is, hogy a kordon miatt csak a hivatalos meghívóval rendelkezők járulhattak a ravatalhoz, a nép, Bartók népe csak a temetést követően helyezhette el koszorúját vagy virágját Borsos Miklós gyönyörű sírkövéhez, miután a kordon köteleit feloldották a rendezők.” „Pedig — tette hozzá *Bolla Dezső*, a HNF XXI. kerületi bizottságának titkára — 43 esztendeje nem volt nagyobb halottja a nemzetnek, mint Bartók Béla, akinek hazahozatalával ismét gyarapodott nemzeti emlékhelyeink száma.”

Egyfelől gyarapodik, másfelől pusztul! Ennek a pusztulásnak a sötét árnyéka jelent meg azokban az előadásokban, amelyek a Dunakanyar régészeti emlékeivel foglalkoztak. *Soprom Sándor*, a Magyar Nemzeti Múzeum osztályvezetője elmondta, hogy a Duna-mente a történelem minden korszakában sűrűn lakott hely volt, ezért a Duna-kanyarban számtalan régészeti lelőhelyet találunk Esztergom és Nagymaros között a neolitikumtól egészen napjainkig. Ezek mind veszélyeztetve vannak a tervezett vízierőmű által. „Eddigi kutatásaink során — mondotta — mintegy hetven olyan régészeti lelőhelyet sikerült kimutatni, ami víz alá fog kerülni. Hogy mennyi az, amiről nem tudunk — elsősorban temetők —, azt nem is fogjuk soha megtudni.” A régész-muzeológus részletesen ismertette a veszélyeztetett lelőhelyeket, ezek közül érdemes kiemelni, hogy az esztergomi szigeten jelenleg is folyik egy középkori bencés apáca kolostor feltárása, amely történelmünk egyedül álló emléke. Talán a temetőkápolnát sikerül megmentenünk az árasztás elől. De veszélyben vannak Esztergom városában a már feltárt emlékek is, hiszen a dűzzasztás mértéke a jelenlegi járószintig terjedne. Ehhez tette hozzá *Horváth István*, az esztergomi Balassi Múzeum igazgatója, hogy ha csak fél méterrel emelkedik a városban a talajvíz szintje, akkor előfordulhat, hogy a középkori magyar történelem szempontjából legjelentősebb, írásbeliségünk előtti, X—XII. századi régészeti emlékek a továbbiakban nem lesznek kutathatók, hiszen az Árpád-ház idejéből való járószint a jelenleginél 440 centiméterrel mélyebben található. De veszélyben van az egész Római Birodalom legjobban megerősített, régészeti szempontból legértékesebb szakasza is.

Ezek a tájékoztatások, és a kirándulások során a helyszínen tapasztaltak ösztönözték a honismereti akadémia néhány résztvevőjét arra, hogy a fórumon az Országgyűlés és az Elnöki Tanács elnökéhez címzett levéltervezetet terjesszenek a plénum elé, amit a résztvevők egyhangúlag elfogadtak. A levél szövege a következő:

Tisztelt Elnök Úr! Az ország sorsáról felelősen gondolkodók évek óta növekvő aggodalommal figyelik a gazdasági, környezeti, etnikai veszélyeket hordozó bős—nagymarosi vízierőmű építésének előkészületeit. Most a XVI. Honismereti Akadémia résztvevőiként közvetlenül meggyőződhattünk róla, hogy ez a vízi erőmű súlyosan veszélyezteti a Dunakanyar nemzeti emlékhelyeit is, az Európában egyedül álló római kori emlékeket, az Árpád-kori értékeket őrző Esztergom városát és a vidék számos más, természeti és nemzeti kincsét.

Ezért a XVI. Honismereti Akadémia közössége támogatásáról biztosítja az Országgyűlés júniusi ülésén elhangzott képviselőcsoporti javaslatot, mely szerint az Országgyűlés vizsgálja felül a bős—nagymarosi vízlépcső építésére vonatkozó, rendkívül szűk körben hozott korábbi döntést, és kérjen fel pártatlan szakértőket a tervezett vízlépcső várható gazdasági, környezeti, etnikai hatásának értékelésére. Javasoljuk továbbá, hogy alkotmányban biztosított lehetőség értelmében a Magyar Országgyűlés a vízlépcső kérdésében rendeljen el népszavazást! Javaslatunkat abban a meggyőződésben tesszük, hogy ezzel a magyar történelem, a magyar táj és az egész magyar nép érdekeit szolgáljuk.

5. A honismereti akadémia munkájának minden megnyilvánulásában kifejeződött az a régóta következetesen vallott elv, miszerint a honismereti mozgalom a magyar történelem, művelődés és hagyomány határait nem a mindenkori politikai határokkal látja, és a népben-nemzetben való gondolkodást a világ egész magyarságára kiterjedően értelmezi. Ezért az akadémia résztvevői is fokozott aggodalommal és megütközéssel vették tudomásul a román kormánynak a falvak felszámolására vonatkozó elképzelését, azoknak a román, magyar, német, délszláv és más nemzetiségű falvaknak a megszüntetését, melyek egyrészt az emberiség közös kulturális örökségét alkotják, másrészt lehetővé teszik az itt élő népességnek az országos helyzetet meghaladó szintű ellátását, továbbá a régóta üldözött nemzetiség utolsó menedékét jelentik. Az akadémia tiltakozó állásfoglalását *Töltési Imre* olvasta fel, szövege a következő:

A XVI. Országos Honismereti Akadémia megdöbbenését fejezi ki amiatt, hogy a Román Szocialista Köztársaság hivatalos szervei 1988. április 29-én bejelentették a romániai falvak számarányos drasztikus csökkentését és az elpusztított, lerombolt, a föld színéről eltörölt települések lakóinak ún. agrár-ipari központokba való telepítését. Ennek az Európában példa nélkül álló szörnyű szándéknak értelmi szerzői — ha tervüket megvalósítanák — románok, magyarok, németek, szerbek, ruszinok, bolgárok évezredek történelmi, kulturális értékeit semmisíték meg. A falvak lakóházaiknak, templomainak, temetőinek, gazdasági épületeinek lerombolásával az egyetemes emberi kultúra csonkulna visszavonhatatlanul. Ezeknek az évszázadok során felgyülemlett értékeknek a megőrzését és fenntartását minden civilizált ország nemzetközileg szabályozott törvények, irányelvek szerint a tudományos intézmények segítségével kiemelt feladatának tekinti. Ez az intézkedési terv egy évtizedek óta tartó tudatos folyamat újabb állomása, amelynek nem is titkolt célja az ott élő nemzetiségek erőszakos elrománosítása, az etnikailag egységes Románia megteremtése. Ebben a helyzetben mi, a történelmi és kulturális értékek összegyűjtésén, megőrzésén munkálkodo honismereti mozgalom aktivistái, együtt érezve a Hősök terén tüntető százezer emberről, nem hallgathatunk, mert súlyos aggodalom tölt el bennünket a Romániában levő közös ősi településeink, történelmi emlékhelyeink és az ott élő kétmillióny magyar sorsáért. Meggyőződéssel valljuk, hogy a nemzetek együttélése nemcsak Európában, de a világon mindenütt az emberi és a nemzetiségi jogok minden területre kiterjedő gyakorlati megvalósításával lehetséges. Ezúton fordulunk a hazai és a nemzetközi közvéleményhez, hogy tiltakozzék a Romániában folyó kulturális, társadalmi és történelmi örökséget elpusztító politika ellen. Az emberi jogok semmibe vétele, amely sújtja Románia minden állampolgárát, ellentétes az ENSZ alapokmányával, a Helsinkiben elfogadott zárónyilatkozattal, az emberi jogokat rögzítő New York-i konvencióval, amelyeket a román kormány is aláírt, de ellentétes a Román Szocialista Köztársaság alkotmányával is. Ezért helyeselnénk a Magyar Országgyűlés állásfoglalását a „romániai területrendezési program” elítéléséről, támogatjuk a magyar kormány ez ügyben tanúsított józan, következetesen határozott fellépését, amely mostani megnyilatkozásaiban a romániai magyarságot létében fenyegető, megöly torz politikai törekvések középette is figyelembe veszi a Duna-medencében élő népek egymásra utaltságát és baráti együttműködésének történelmi szükségességét. Ha a kétoldali tárgyalások nem vezetnének eredményre, javasoljuk, hogy a magyar kormány vigye az ügyet a bágai döntőbírósig elé. Kérjük a Hazafias Népfront Országos Titkarságát, hogy az aláírássunkkal ellátott állásfoglalásunkat juttassa el a Magyar Kormányhoz, mert valljuk honismereti akadémiank — Kőlcsey Ferencről idézett — jelmondatát: „Minden nemzet, amely elmúlt kora emlékezetét semmivé teszi vagy semmivé tenni hagyja, saját nemzeti létét gyilkolja meg.” Tata, 1988. július 4. 8.

6. Végezetül azokat az észrevételeket, javaslatokat foglalom össze, amelyek a honismereti mozgalom jövőjével foglalkoztak. Ebből a szempontból iránymutató volt az az idézet, amit *Ravasz Éva*, a Komárom Megyei Tanács elnökhelyettese olvasott fel a megyét, valamint a megyében folyó honismereti munkát ismertető előadásában. Fényes Elek írta Magyar országnak... mostani állapotja statisztika és geographiai tekintetben című, 1841-ben megjelent könyvében — de mintha csak hozzánk szólna —: „Hazánk az újabb időkben vezetés átalakulási ponton van. A fejedelemtől kezdve az utolsó honpolgárig mindenki meg van győződve, hogy reformokra van szükségünk, ha nem akarjuk, hogy nemzetünk az élők sorából irgalmatlanul kitöröltessék. És lön mozgalom, indítványok tetettek egy új és igazságos adórendszer, örökvaltság, büntető törvénykönyv, népnevelés, városrendezés, ipar és kereskedés létesítésére és megalakítása ügyében. Ekkor megdöbbenve vettük észre, hogy a legjobb szándékkal is keveset tehetünk, mert nem ismerjük hazánkat. Adataink, amelyek biztos vezérfonallal szolgálnak, csonkák, vagy éppenséggel teljességgel nincsenek.”

A honismereti mozgalom, illetve annak előképei mindig a haladás ügyét szolgálták. Így volt ez a felvilágosodás korában, a reformkorban, a kiegyezést követő nemzeti újjáébredésben, vagy a trianon utáni bűnultságban, amikor az elvesztett államiság után a megtalált népiségben keresték a nemzet legjobbjai a megmaradás, az újjászületés lehetőségeit. És így van ma is, amikor a múlt tanulságainak feltárása, s a jelen sorskérdéseinek vállalása adja a

honismereti mozgalom legfőbb értelmét. „Ez a mozgalom — mondotta Pozsgay Imre a hozzá intézett kérdésekre válaszolva — miközben értékmentő, értékfelfedező és jövőbe mutató kontinuitást tudott teremteni az ország színe előtt, elkerülte az ilyen mozgalmak csapdait. A nemzeti lehangolódást éppúgy, mint a sovinizmusra húzó csábítást. Ezek között a sziklák és korallszirtek között kell hajóznia a mozgalomnak továbbra is.”

A mozgalom jövője természetesen nem választható el a politikai rendszer és a társadalmi-gazdasági berendezkedés jövőjétől. De az egyénnek, a honismereti mozgalom minden egyes tagjának hozzá kell tennie a maga erőfeszítését, és vállalnia kell a maga kockázatát a politikai és a társadalmi megújulás érdekében. „Mint annyi más — mondotta Pozsgay Imre —, ez is konfliktus és küzdelem dolga lesz, és ez alól a küzdelem alól nem lehet senkit sem fölmenteni sem a csúcson, sem pedig a végeken. De, hogy mégse a személyes kockázatvállalás legyen benne a döntő, ahhoz kell a politikai rendszer reformja. Hogy az állampolgár helyzetében megerősödve, önrendelkezésben, egzisztenciális kockázat nélkül, bátorsággal érhessen a demokrácia adta lehetőségekkel. Bibó István azt mondta: *demokrácia azt jelenti, hogy felelem nélkül élni*. Ezért a politikai reformban olyan hatalommegosztásra és hatalmi berendezkedésre kell törekedni, amelyben a hatalom letéteményese az állampolgár, és minden más hatalom ebből származik.”

Ez az a társadalmi és politikai közeg, amelyben tovább lombosodhat és virágozhat a honismereti mozgalom mélyen gyökerező, sokszor megnyesett fájának koronája.

Összeállította: Halász Péter

Népművészet és honismeret

„Nincs tarkább virág és változatosabb gyümölcs, mint amit a nép művészetének ágai adnak. De azok az ágak mind egy gyökérbokorból nőnek, s bármit próbálnak beléjük ojtani, változatlanul a türelem, az igazság egyösszeteletül — mert már ott a mélyben is nemzetközi — ízeit és nedveit: tápanyagát kínálják.”

Illyés Gyula után nehéz a szót a hétköznapiok nyelvére, a gyakorlati munka jelenségeire fordítani. A honismeret és a tárgyformáló népművészet kapcsolataról gondolkodva mégis a napi gyakorlat eredményeire kell támaszkodnunk. Valamennyi tárgyalkotó népművészeti szakkör — kör, stúdió, műhely, csoport — egyben honismereti szakkörnek is tekinthető. A helyi tárgyi, népművészeti hagyományok gyűjtése nemcsak hagyományörző tevékenység, de életető és továbbélhető is. Az a népművészeti mozgalom, mely a társadalmi igényeknek és a helyi társadalom közösségépítő, közösségfejlesztő kohéziós erejének megfelelően képes a közösség múltját és értékeit nemcsak felfedezni de azzal naponta és folyamatában együttélni, a honismereti mozgalom valamennyi szempontjának megfelel.

A népművészettel szemben ugyanakkor kötelességünk, hogy emlékeit ne múzeumi anyagnak tekintsük — de éltsük, vigyük tovább a múltból a mába és a jövőbe. A tárgyformáló népművészeti mozgalom talaján, annak leglényegibb gyökerétől formálódó spontán közösségek születésének, a honismereti mozgalomban betöltött szerepének bemutatására mozgalomunkban több általános és egyedi lehetőség és példa tapasztalható.

Zala megyében három év tapasztalatai alapján bizonyosodott be, hogy a tájegység népi hagyományaira építő, faluképet formáló tevékenység más tájegységeinken is sikeres lehet. A Zala megyei környezetformáló alkotótelepeket közművelődési intézmények hívták életre azzal a céllal, hogy az uniformizálódó kistelepülések „megjelenéséért” tegyenek valami hasznosat. Át akarták menteni a múlt építészeti, tárgyformáló népművészeti hagyományait, fölkelteni a helyi közösség érdeklődését saját tavolabbi múltjuk, történetük iránt. Mindezt közösségi összefogással, aktivizálással, kevés pénzzel, erős akarattal kívánták elérni. Értéket, maradandó faluképet akartak teremteni.

A jó ügy érdekében megnyertek helyi tanácsot, mezőgazdasági és ipari termelőegységet, néprfrontot, megyei és országos szerveket. Az 1986-ban indult kísérlet az elmúlt nyáron már tizenegy, az idén huszonehárom településen bizonyította és bizonyítja, hogy az elgondolás jó volt. Lehet a kistelepülések lakóit és társadalmi szerveit mozgósítani, lehet környezetformálás közben közösséget, szemléletet, embert formálni és erősíteni a helyi társadalomban azt a tudatot, hogy ami itt készül, az a településé — az övék. A zalai tapasztalatok könnyen formálható modellként ajánlhatók minden olyan kezdeményezés számára, amely a hagyományok továbbélését és továbbgondolását a közösség erejére támaszkodva képviseli el.

A Zala megyei kistelepüléseken és lakótelepeken elkészült esztétikus, faragott játszóterek, a helyreállított haranglábak, a zalai útmenti kereszték mintájára továbbgondolt hangulatos köztéri alkotások és a